

EWELINA JASIŃSKA-GRABOWSKA

NAUCZYCIEL JĘZYKA OBCEGO ZAWODOWEGO
WOBEC WSPÓŁCZESNYCH WYZWAŃ EDUKACYJNYCHMAGDALENA SOWA. *Nauczyciel języka obcego zawodowego. Koncepcje – potrzeby – rekomendacje*. Wydawnictwo UMCS, 2024. 382 ss. ISBN: 978-83-227-9841-6.DOI: <https://doi.org/10.18290/rh257310.9>

Współczesne realia edukacyjne i zawodowe podlegają dynamicznym przemianom, wśród których istotnego znaczenia nabiera rozwój kompetencji językowych w kontekście specjalistycznym. Edukacja w zakresie języków obcych dla celów zawodowych staje się jednym z istotnych obszarów zainteresowania glottodydaktyki, co jest wynikiem m.in. globalizacji edukacji oraz rynku pracy (por. Piotrowski, 2012). W danym kontekście rola nauczyciela języka obcego zawodowego wymaga nowego podejścia – obejmującego nie tylko jego kompetencje merytoryczne czy dydaktyczne, ale również przygotowanie do pracy w zróżnicowanych środowiskach branżowych. Od momentu wejścia w życie w 2012 roku rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej, dotyczącego wprowadzenia przedmiotu o nazwie „język obcy zawodowy”, nauczyciel stał się osobą odpowiedzialną za kształtowanie praktycznych umiejętności komunikacyjnych dostosowanych do potrzeb konkretnych branż i środowisk zawodowych. Mimo iż od wprowadzonego *novum* minęło już sporo lat, w Polsce nadal brakuje spójnych modeli kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli języków obcych zawodowych. Luka ta jest dostrzegalna zarówno na poziomie programowym, jak i instytucjonalnym i przejawia się m.in. w braku odpowiednio

Dr EWELINA JASIŃSKA-GRABOWSKA – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Językoznawstwa, Katedra Translatoryki i Języków Słowiańskich; e-mail: ewelina.jasinska-grabowska@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4881-4826>.

sprofilowanych programów studiów, materiałów dydaktycznych oraz, co najważniejsze, ścieżek rozwoju zawodowego, uwzględniających interdyscyplinarny charakter roli nauczyciela. Monografia autorstwa Magdaleny Sowy, pt. *Nauczyciel języka obcego zawodowego. Kompetencje – potrzeby – rekomendacje*, to ważny głos w ramach współczesnych badań glottodydaktycznych nad językami specjalistycznymi, poruszając problematykę nauczania języka obcego w odmianie zawodowej na poziomie polskiej szkoły branżowej.

Dydaktyka języków obcych jest dziedziną, posiadającą długą i bogatą tradycję, zarówno w odniesieniu do nauczania języków obcych ogólnych, jak i języków specjalistycznych (por. Germain, 1993). W literaturze przedmiotu od dawna podkreśla się, iż nauczanie języków w odmianie specjalistycznej wymaga innego podejścia metodycznego niż w przypadku języka ogólnego – kluczową rolę odgrywa tu analiza potrzeb, projektowanie kursów dostosowanych do potrzeb określonych środowisk zawodowych oraz opracowanie materiałów autentycznych, dostosowanych do realnych sytuacji komunikacyjnych (por. Dudley-Evans i St John, 1998). Z perspektywy glottodydaktyki oznacza to konieczność kształcenia nauczycieli w sposób interdyscyplinarny oraz wprowadzenia pewnych rozwiązań systemowych. W związku z powyższym monografia Magdaleny Sowy stanowi istotny wkład w rozwój glottodydaktyki języków specjalistycznych, prezentując nie tylko diagnozę istotnych braków w obszarze kształcenia nauczycieli języków specjalistycznych, lecz także proponując konkretne rozwiązania i kierunki jego dalszego rozwoju.

Magdalena Sowa od wielu lat kompleksowo zajmuje się dydaktyką języków specjalistycznych, zwłaszcza francuskiego. Jest autorką wielu artykułów naukowych, w których łączy teorię z praktyką (Sowa, 2016b; 2018), podejmuje m.in. problematykę dydaktyki języka francuskiego dla potrzeb zawodowych (Sowa, 2016c), kształcenia nauczycieli języków specjalistycznych (Sowa, 2015; 2016a), analizy potrzeb uczących się jako kluczowego elementu projektowania kursów językowych (Sowa, 2017), a także dokonuje refleksji nad zmianami systemowymi w edukacji językowej. Szczególną uwagę Autorka recenzowanej monografii poświęca roli nauczyciela, innowacjom dydaktycznym oraz integracji języka z kontekstem zawodowym. Warto podkreślić, iż Magdalena Sowa prowadziła liczne warsztaty dla nauczycieli języków obcych szkół branżowych w Lubelskim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli, a recenzowana monografia jest właśnie zwięźnięciem intensywnych refleksji i kierunkowych działań, które pojawiły się podczas prowadzenia tego typu warsztatów. Dlatego też już na samym wstępie można bez wątplenia stwierdzić, że monografia Magdaleny Sowy jest pierwszym i jedynym całościowym

opracowaniem dotyczącym nauczycieli i nauczania języków obcych zawodowych na poziomie szkoły ponadpodstawowej kształcącej w zawodzie.

Monografia składa się z 335 stron tekstu właściwego, bogatej i adekwatnie dobranej bibliografii (s. 337–367), streszczenia w języku polskim i angielskim, spisu rysunków i tabel. Autorka zadbała o spójność merytoryczną i logiczne powiązanie poszczególnych rozdziałów monografii, co pozwala czytelnikowi na harmonijne przejście od rozdziałów teoretycznych do części empirycznej.

Autorka za cel pracy stawia sobie precyzyjny opis sylwetki nauczyciela JOZ¹ w kontekście polskiego szkolnictwa branżowego, zrealizowany w formie metody studium przypadku (*case study*). Mimo iż nazwa metody oraz obiekt zainteresowania Autorki wskazują na pojedynczy przypadek, należy podkreślić, że „indywidualnym przypadkiem może być [...] nauczyciel lub nauczyciele” (Jaroszevska, 2020, s. 258). Dlatego też Autorka określa wybraną przez siebie metodę jako wielokrotne studium przypadku, bazując na podziale Magdaleny Ciechowskiej i Marii Szymańskiej (por. Ciechowska i Szymańska, 2018). Magdalena Sowa wykorzystuje w badaniu różnorodne techniki pozyskiwania i analizy danych, takie jak analiza dokumentów (np. akty prawne dotyczące badanego obszaru), badania ankietowe i wywiady jakościowe (przeprowadzone wśród nauczycieli JOZ). Autorka podjęła trud kompleksowego opisu kontekstu edukacyjnego właściwego dla nauczycieli JOZ oraz charakterystyki profilu kompetencyjnego nauczycieli. Jest to zadanie ważne nie tylko z punktu widzenia glottodydaktyki, lecz również z punktu widzenia społeczności nauczycieli JOZ, gdyż rola profesjonalnego nauczyciela języków obcych zawodowych jest istotna w epoce rozwijającej się specjalizacji zawodowej i globalizacji rynku pracy.

Kompozycja monografii stanowi spójną całość, odzwierciedlając kolejne kroki proponowanej refleksji. W rozdziale pierwszym Autorka przedstawiła aktualne teoretyczno-metodyczne koncepcje i podejścia wypracowane na polu glottodydaktyki specjalistycznej, uwzględniając m.in. podejścia komunikacyjne (*English for Specific Purposes*, *Français de Spécialité*, *Français sur Objectif Spécifique*), podejścia opracowane na podstawie analizy pracy i działań zawodowych (*Français Langue Professionnelle*), podejścia zadaniowe i inne koncepcje zadania i podejścia projektowego. Zaprezentowany klarowny przegląd podejść i koncepcji pokazał intensywność refleksji w obrębie postrzegania relacji nauczyciel–przedmiot (relacja nauczania) oraz relacji nauczyciel–uczący się (relacja dydaktyczna) w otoczeniu, w którym ma miejsce nauka języka obcego zawodowego. Nauczanie języka obcego w odmianie specjalistycznej znacząco różni się od nauczania języka ogólnego. Zauważyli ten fakt także dydaktycy anglosascy,

¹ Autorka w monografii używa tego skrótu dla określenia języka obcego zawodowego.

którzy proponują podejścia bazujące na potrzebach ucznia i ściśle wiążące się z celami kształcenia językowego (por. Dudley-Evans i St John, 1998; Gatehouse, 2001; Graves, 2000). Z kolei dydaktycy francuscy różnicują podejścia do nauczania języka francuskiego w odmianie zawodowej w zależności od tego, co jest dla nich punktem odniesienia, np. dziedzina/obszar, zawód, stanowisko, kompetencje. Dużą wagę dydaktycy przywiązują do przygotowywania programu nauczania, którego centralnym punktem jest analiza potrzeb. Pozwala to na zidentyfikowaniu potencjalnych sytuacji komunikacyjnych, w których może znaleźć się uczący się (por. Mangiante i Parpette, 2022).

W rozdziale drugim odnajdujemy prezentację zagadnień dotyczących nauczyciela języka specjalistycznego w oparciu o badania prezentowane w międzynarodowej literaturze przedmiotu. Autorka omawia tutaj role i kompetencje potrzebne nauczycielowi w zorganizowaniu i przeprowadzeniu procesu dydaktycznego. Pociągają one za sobą konieczność podjęcia szeregu działań oraz zdefiniowania pożądaných kategorii kompetencji i wiedzy. W danym rozdziale Autorka dokonuje także przeglądu programów specjalizacji nauczycielskich na studiach wyższych w kontekście obecności treści, dotyczących dydaktyki języków dla potrzeb i celów zawodowych. Wzrost zainteresowania problematyką nauczania języków specjalistycznych potwierdzają zrealizowane w ostatnich latach w ramach programu Erasmus+ międzynarodowe projekty, które koncentrują się na kwestiach nauczania języka specjalistycznego i podnoszenia kwalifikacji nauczycieli języka specjalistycznego, takie jak: CATAPULT², TRAILS³, LSP-TEOC.Pro⁴. Projekty te miały na celu w głównej mierze dokonanie analizy oferty programowej dotyczącej kształcenia nauczycieli języka specjalistycznego w krajach europejskich i diagnozy poziomu przygotowania nauczycieli, zidentyfikowanie potrzeby nauczycieli języka specjalistycznego oraz opracowanie programów i narzędzi kształcenia nauczycieli języka specjalistycznego online.

Kształcenie nauczycieli języka specjalistycznego w Polsce, zdaniem Autorki, nie odpowiada na zapotrzebowanie szeroko rozumianego rynku edukacyjnego. Poczyniona analiza programów kształcenia nauczycieli w szkolnictwie wyższym pokazała, że są one ukierunkowane na kształcenie nauczycieli języka obcego do pracy w publicznych placówkach oświatowych. Programy specjalizacji nauczycielskiej prezentują skromną ofertę treści kształcenia w zakresie dydaktyki języka specjalistycznego. W kształceniu nauczycieli dominuje mimo wszystko

² <https://catapult-project.eu/>

³ <https://trails.hypotheses.org/>

⁴ <https://lsp-teoc-pro.de/>

przygotowanie do nauczania języka obcego nowożytnego, bez uwzględnienia nauczania JOZ, który od 2012 roku jest obowiązkowym przedmiotem nauki w szkole ponadpodstawowej i powinien go uczyć, zdaniem Autorki, kompetentny i pewny swoich umiejętności nauczyciel. Brak odpowiedniej oferty kształcenia i doskonalenia zawodowego dla nauczycieli języka w odmianie zawodowej skutkuje pojawieniem się wielu potrzeb, które nauczyciele identyfikują w swoim warsztacie (np. brak odpowiedniej wiedzy merytorycznej z danej dziedziny) i kompensują je na własne sposoby z powodu braku wsparcia systemowego. Ostatnia część omawianego rozdziału jest propozycją definicji modelu oraz kryteriów docelowej charakterystyki nauczyciela JOZ. Autorka na potrzeby swojego postępowania badawczego przyjmuje model tożsamości zawodowej nauczyciela autorstwa Ronniego Daveya, dokonując w nim pewnych modyfikacji (por. Davey, 2013). W ramach kategorii opisu nauczyciela JOZ Badaczka wykorzystała cztery komponenty wspomnianego wyżej modelu, tj. stawanie się nauczycielem JOZ, czynności i działania nauczyciela JOZ, bycie nauczycielem JOZ, wiedza i kompetencje nauczyciela JOZ.

Rozdział trzeci szczegółowo opisuje organizację kształcenia językowego w szkolnictwie branżowym w Polsce jako terenu aktywności dydaktycznej nauczyciela JOZ. Autorka dokonała wnikliwej analizy regulacji prawnych (rozporządzenia ministra właściwego ds. oświaty), programów nauczania (linearnych, modułowych, spiralnych), materiałów nauczania (tradycyjnych i cyfrowych) i arkuszy ewaluacyjnych (egzamin zawodowy JOZ). Magdalena Sowa słusznie zauważa, że przeanalizowany obszar edukacji prezentuje wielki potencjał pod kątem inspiracji do kreatywnych i innowacyjnych działań dydaktycznych, mogący poszerzyć interdyscyplinarne horyzonty i daje możliwości do pracy nieszablonowej oraz współpracy z innymi. Z drugiej jednak strony pojawia się szereg trudności i ograniczeń z powodu niedowartościowania samego przedmiotu JOZ, braku materiałów nauczania, ciągłych zmian i konieczności dostosowywania się do nowych wytycznych.

Mimo wszystkich zalet i trudności związanych z nauką JOZ w szkolnictwie branżowym nie brakuje nauczycieli, którzy chcą pracować w tym obszarze. Obrazuje to doskonale rozdział czwarty zatytułowany *Nauczyciel w krainie JOZ*, który jest doskonałym dopełnieniem niniejszej monografii. Autorka omawia w nim założenia metodologiczne oraz wyniki badań przeprowadzonych wśród nauczycieli z Lubelszczyzny, co pozwoliło sporządzić szczegółową i wieloaspektową charakterystykę nauczyciela JOZ. Jak wspomina sama Autorka, głównym zamiarem postępowania badawczego jest sporządzenie dokładnej charakterystyki „nauczyciela w krainie JOZ”, czyli przedstawienie specyfiki pracy nauczyciela

przez pryzmat ról, wiedzy i umiejętności, działań, a także emocji. W tym celu Magdalena Sowa wykorzystała wspomniany wcześniej model tożsamości zawodowej autorstwa Daveya. Na korpus danych objętych analizą składają się różnorodne dane pozyskane za pomocą rozmaitych technik podczas kolejnych etapów procedury badawczej (program kształcenia nauczycieli języka obcego na studiach wyższych, dokumenty formalne, ankiety i wywiady jakościowe). Dane empiryczne zostały pozyskane przez Autorkę w trakcie jakościowych wywiadów indywidualnych z nauczycielami języka angielskiego i niemieckiego z Lubelszczyzny. Struktura wywiadu była przemyślana, a pytania wpisywały się w komponenty przejęte z modelu Daveya. Badania ankietowe przeprowadzone przez Magdalenę Sowę w latach 2022 i 2023 wykazują duże zapotrzebowanie wśród nauczycieli JOZ m.in. na gotowe materiały dydaktyczne lub ćwiczenia do nauki JOZ, na podniesienie poziomu wiedzy nt. branży lub obszaru zawodowego, na naukę słownictwa specjalistycznego, na otrzymanie gotowych modeli scenariuszy zajęć JOZ.

W części poświęconej wywiadam jakościowym Magdalena Sowa daje „dojść do głosu” nauczycielom, dzięki obszernie cytowanym wypowiedziom jej respondentów. Pokazuje to złożoność problemów z jakimi borykają się w codziennej pracy nauczyciele języka angielskiego i niemieckiego z Lubelszczyzny. Analiza wywiadów pozwoliła sformułować odpowiedzi na postawione wcześniej pytania badawcze, a także zasygnalizować kwestie problematyczne w profilu zawodowym nauczyciela JOZ, które wymagają interwencji systemowej. Z przeprowadzonej analizy wynika, że nauczyciele JOZ chcieliby ograniczyć się wyłącznie do roli nauczyciela i realizować ją w sposób podobny jak nauczyciel języka ogólnego, wykorzystując gotowy materiał dydaktyczny (np. podręczniki dla nauczycieli). Jak stwierdza Autorka, nie jest to w pełni możliwe, zważywszy na specyficzny kontekst edukacyjny, wzbudzający różne emocje. Wśród pozytywnych elementów pracy nauczyciela JOZ wskazać należy: zadowolenie z pracy, dającej możliwość własnego rozwoju; przyjemność z kontaktu z uczniami i satysfakcja z ich postępu w nauce; radość z realizacji pasji językowej i pedagogicznej. Sporo nauczycieli zwraca jednak uwagę na złą organizację nauki JOZ, jak również na lekceważenie przygotowania do niej oraz wsparcia nauczycieli JOZ zarówno w kwestii przygotowania do zawodu, jak i możliwości doskonalenia zawodowego.

Doskonałym dopełnieniem stawianych pytań badawczych w niniejszej monografii jest część poświęcona charakterystyce nauczyciela JOZ w szkolnictwie branżowym. Niestety obraz nauczyciela JOZ przedstawiony przez Autorkę nie napawa optymizmem, a wśród najważniejszych wniosków można zauważyć

więcej cech negatywnych aniżeli pozytywnych. Nauczyciele JOZ nie identyfikują się z przedmiotem, którego uczą. Nie czują się także kompetentnie w danym obszarze zawodowym, z jakim jest powiązana nauka języka. Czują także brak przygotowania metodycznego do prowadzenia tego typu przedmiotu, ale mają świadomość, że ich główną misją jest przygotowanie ucznia do aktywności zawodowej. Mimo powyższych przykładowych trudności i problemów nauczyciel JOZ dokłada jednak wielu starań, aby dobrze wykonywać swoją pracę i szuka własnych konstruktywnych rozwiązań.

W Zakończeniu monografii odnajdujemy prezentację szczegółowych ustaleń płynących z poczynionego studium przypadku, tj. sylwetki i specyfiki pracy nauczyciela JOZ kształtowanych pod wpływem uwarunkowań zewnętrznych. Zaprezentowane rekomendacje dotyczące: kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli JOZ; współpracy naukowo-dydaktycznej na różnych poziomach edukacji; opracowania programów i zasobów nauczania JOZ; koncepcji zadań egzaminacyjnych w zakresie JOZ; organizacji nauki JOZ w szkole; podstawy programowej kształcenia w zawodach; wykorzystania podejścia zadaniowego w nauczaniu JOZ w sposób przekonujący uzasadniają konieczność zmiany podejścia do pracy nauczyciela JOZ oraz mogą wpłynąć na jakość nauczania JOZ w szkolnictwie branżowym.

Wnikliwa lektura monografii Magdaleny Sowy pt. *Nauczyciel języka obcego zawodowego. Kompetencje – potrzeby – rekomendacje* pozwala czytelnikowi zapoznać się z kontekstem szkolnictwa branżowego, w ramach którego nauczyciel prowadzi obowiązkowe lekcje JOZ, oraz lepiej zrozumieć specyfikę jego pracy. Należy podkreślić, iż książka jest publikacją cenną i z pewnością oczekiwaną nie tylko przez glottodydaktyków, lecz także przez środowisko nauczycieli JOZ. Monografia jest całościowym opracowaniem na temat nauczycieli i nauczania języków obcych zawodowych na poziomie szkoły ponadpodstawowej kształcącej w zawodzie. Dzięki cennym rekomendacjom może inspirować do wdrożenia nowych rozwiązań na rzecz procesu kształcenia i doskonalenia nauczycieli JOZ w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- Ciechowska, M., i Szymańska, M. (2018). *Wybrane metody jakościowe w badaniach pedagogicznych* (wyd. 2 uzupełn.). Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum.
- Davey, R. (2013). *The professional identity of teacher educators: Career on the cusp?*. Routledge.
- Dudley-Evans, T., i St John, M. J. (1998). *Developments in ESP: A multi-disciplinary approach*. Cambridge University Press.

- Gatehouse, K. (2001). Key issues in English for specific purposes (ESP) curriculum development. *Internet TESL Journal*, 7(10).
- Germain, C. (1993). *Évolution de l'enseignement des langues: 5000 ans d'histoire*. Hurtubise HMH.
- Graves, K. (2000). *Designing language courses: A guide for teachers*. Heinle and Heinle.
- Jaroszewska, A. (2020). Studium przypadku w badaniach glottodydaktycznych. *Neofilolog*, (2), 245–268. <https://doi.org/10.14746/n.2020.54.2.4>
- Mangiante, J.-M., i Parppette, C. (2022). *Le FOS aujourd'hui. État de la recherche en Français sur objectif spécifique*. Peter Lang.
- Piotrowski, S. (red.). (2012). *O nauczaniu i uczeniu się języka obcego dla potrzeb zawodowych*. Wydawnictwo Werset.
- Sowa, M. (2015). Specjalizacja nauczycielska na filologii romańskiej a kompetencje nauczyciela języka specjalistycznego. *Linguodidactica*, 19, 239–254. <https://doi.org/10.15290/lingdid.2015.19.17>
- Sowa, M. (2016a). Nauczyciel języka specjalistycznego: pomiędzy standardami kształcenia a rzeczywistością zawodową. *Języki Obce w Szkole*, (4), 12–17.
- Sowa, M. (2016b). Nomenklatura na usługach glottodydaktyki. Koncepcje nauczania języka francuskiego dla potrzeb zawodowych. *Języki Obce w Szkole*, (3), 4–11.
- Sowa, M. (2016c). Planowanie kursu języka specjalistycznego: problemy i wyzwania metodyczne przyszłych nauczycieli języka francuskiego. *Lingwistyka Stosowana*, 19(4), 119–135.
- Sowa, M. (2017). Analyse des besoins au service de l'enseignement des langues de spécialité. Défis et pièges diagnostiques. *Acta Philologica*, 50(50), 127–137.
- Sowa, M. (2018). Pozyskiwanie danych na potrzeby nauczania języków specjalistycznych. Wyzwania językowo-metodyczne. *Języki Obce w Szkole*, (2), 5–9.